

ты” 1908–1914 гг., показано ее роль в развитии украинского движения региона на основе публикации воспоминаний В.Приходька.

Ключевые слова: “Просвіта”, В.Приходько, українське рух.

Одержано 12 травня 2011 року

УДК 058.237:378.4(477.43/44)

В.Р.Адамський

Фізико-математичний факультет Кам’янець-Подільського національного університету: перші кроки в освітньому просторі

У статті розглядаються найбільш значимі питання, що впливали на процес становлення фізико-математичного факультету Кам’янець-Подільського національного університету у перші роки його існування.

Ключові слова: фізико-математичний факультет, декан, професорсько-викладацький склад, студенти, навчальний процес.

Розробляючи тему становлення національної університетської освіти у добу Української революції 1917–1921 рр. та її докорінну модернізацію у перші роки радянської влади, науковці з цілком зрозумілих причин особливо увагу приділяють розкриттю різнопланових проблем Кам’янець-Подільської вищої школи. Характерно, що у коло інтересів дослідників потрапляє не лише навчальний заклад як такий, як цілісна інституція, а й його окремі структурні підрозділи. Цьому є цілком певне пояснення, адже саме на факультетах, в універсальній бібліотеці, науково-дослідних кабінетах щоденно творилася безпосередня копійка праця з підготовки нової генерації представників української інтелігенції, відбувалося її залучення до діяльної участі в культурно-громадських заходах краю, що сприяли розбудові різних царин державного життя.

Фізико-математичному факультету Кам’янець-Подільського державного українського університету у цьому відношенні належить особлива

роль, оскільки, з одного боку, на ньому навчалася найбільша кількість студентів, а з іншого – разом із історико-філологічним він приступив до роботи уже першого навчального року. Відтак на прикладі даного підрозділу можна простежити усю складність і суперечливість у становленні системи вищої освіти на Поділлі та відслідкувати непростий процес налагодження навчально-виховної роботи у неймовірно складний період суспільних трансформацій.

На початковому етапі факультет проіснував майже три роки, переживши ряд реорганізацій, і у жовтні 1921 р. виступив одним із співзасновників факультету професійної освіти.

У даній статті автор ставить за мету проаналізувати найбільш важливі сторони в історичному поступі цього навчального підрозділу. При цьому слід наголосити, що в узагальнюючих працях з історії інституції окремі аспекти даної проблематики уже виступали об'єктом досить змістовного розгляду, щоправда в контексті загальноуніверситетського розвитку [1, с. 9-12]. Натомість у спеціальних дослідженнях заявлений період висвітлено досить фрагментарно [2, с. 262-263; 3, с. 120-121].

Згідно закону про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету, підписаного П. Скоропадським 17 серпня 1918 р., фізико-математичний факультет створювався у складі двох відділів – природничого та математичного [4, с. 448]. Така конструкція зберігалася до осені 1920 р., коли у складі важливого підрозділу згідно наказу політичного комісара [5, арк. 4] було відкрито технічний відділ з чотирма секціями (шляхів, електромеханічного, геодезичного, хімічного). Однак він проіснував всього лише один семестр і був ліквідований [6, арк. 50].

У січні 1921 р. відповідно до інструкцій, що базувалися на загальних принципах реформи вищих шкіл, зніційованих заступником Народного комісара освіти Зандером [7], відбулася реорганізація факультету в Інститут при збереженні тих самих відділів з одинадцяти секціями: зоології, фізіології звірят, ботаніки, фізіології рослин, мінералогії, геології та палеонтології, хімії, фізики, географії, математики та механіки, астрономічно-геодезичної [8].

Втім, уже у квітні 1921 р., відповідно до постанови Науково-шкільної ради, Інститут знову було реорганізовано у факультет [9, арк. 2]. Дані зміни були детерміновані, передусім, загальною спрямованістю процесу модернізації вищих навчальних закладів України. Керівництво Наркомосу вирішило замість університетів творити Інститути народної освіти. Щодо Кам'яця, то таке рішення було прийнято ще 26 лютого 1921 року [10]. На

виконання ухвали урядового органу Науково-шкільною радою була створена спеціальна комісія, яка мала розробити практичні заходи з реорганізації. У результаті університету було запропоновано перетворитись в Інститут народної освіти з двома факультетами – фізико-математичним та соціальних наук. На базі сільськогосподарського факультету постав новий навчальний заклад [11, арк. 31-32].

Подібна перспектива не вдовольняла як окремих представників професорсько-викладацької корпорації [12], так і загалом професуру фізико-математичного факультету. На засіданні ради факультету 27 травня 1921 р., розглянувши варіант запропонованої модернізації, було акцентовано увагу на двох посутніх моментах: по-перше, враховуючи факт майже цілковитого заповнення кафедр структурного підрозділу навчального закладу відповідними спеціалістами, і, по-друге, зважаючи, що плани ІНО не відповідають дотеперішнім планам університету, оскільки за останніми проводилася спеціалізація, репрезентанти факультету висловилися за необхідність збереження статусу Інституту теоретичних знань. Навчання пропонувалося проводити по двом відділам: природничому і математичному. Перший з них повинен був мати у своїй структурі п'ять секцій (зоологічну, ботанічну, мінералогічну і геологічну, хімії, географії), а другий – три (чистої математики і механіки, астрономії і геодезії, фізики) [13, арк. 41].

Згідно запропонованої структури обґрунтовувалася доцільність відкриття ще двох кафедр – агрономії та теорії трудових процесів. З цього питання П.Бучинський склав спеціальну записку. Він виходив з того, що реформа вищих шкіл повинна виникати із дійсних потреб життя і враховувати запити середніх і початкових шкіл. Тому у вишах повинні знаходитися усі кафедри, що є необхідними для підготовки інструкторів та спеціалістів для навчання в професійних школах різних типів. Саме під цим кутом зору належало дивитись на справу новопроектованих структур. Крім того, проблема організації нових кафедр актуалізувалася з огляду на розташування Кам'янець-Подільського вищого навчального закладу у наскрізь хліборобській губернії [14].

Однак ці пропозиції не знайшли підтримки з боку органів державної влади. Згідно схеми Наркомосу, остаточно схваленої на третій Всеукраїнській нараді по народній освіті у червні 1921 р., в основі структури інститутів народної освіти мало лежати три факультети – профосвіти, соціального виховання і політосвіти [15]. У відповідності з цим політичний комісар Кам'янець-Подільського ІНО 18 жовтня 1921 р. видав наказ, яким на базі фізико-математичного та соціально-гуманітарного факультетів ство-

рював факультет професійної освіти [16, арк. 64 зв.]. При цьому кількість секцій була зменшена до шести (геології, біології, географії, математики, фізики, хімії) [17, арк. 2 зв.].

Законом про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету передбачалося, що перший ректор, декани факультетів та увесь склад професорів першого курсу мають призначатися Міністром народної освіти [18, с. 448]. 15 серпня 1918 р. вперше посаду декана фізико-математичного факультету посів заслужений ординарний професор П.М.Бучинський. Його авторитет серед колег був настільки непохитним, що при кожному переобранні очільника структурного підрозділу він завжди був поза конкуренцією, обираючись переважною більшістю голосів.

Наразі першим секретарем факультету у весінньому семестрі 1919 р. було обрано приват-доцента М.Чайківського. Після того, як у середині семестру він зрікся посади, його місце зайняв приват-доцент Н.Гаморак. Обов'язки діловода факультету виконував М.Хитьков, в поміч якому після призначення останнього в. о. молодшого асистента, було прийнято друкарницю. Коли ж факультет переїхав з головного будинку в окреме приміщення по вул. Петроградській, 81, то природно, що штат обслуговуючого персоналу дещо збільшився. За доглядом будинку був призначений помічник ексекutora, якому виділили у цій же будівлі спеціальну кімнату для проживання. Також приступили до праці швейцар, двірник та шість службовців [19, арк. 49 зв.].

Під час реорганізації факультету в Інститут фізико-математичних наук був обраний новий склад президії, яка формувалася у відповідності до порядку, визначеному постановою Народного комісаріату освіти від 11 березня 1919 р. "Про організацію управління вищими навчальними закладами" [20]. Головою ради став професор М.П.Бучинський, його першим заступником М.І.Безбородько (репрезентував інститут на засіданнях Господарської ради і керував матеріальною частиною закладу), другим заступником голови приват-доцент Н.Т.Гаморак (здійснював представництво на засіданнях Науково-шкільної ради та очолював комісію з організації інституту), першим секретарем в. о. молодшого асистента М.О.Хитьков (контролював роботу канцелярії інституту і водночас відав справами природничого відділу), другим секретарем астроном-наглядач О.А.Аленич (виступав представником президії інституту в головному будинку Ітєну і наразі вів справи математичного відділу) [21, арк. 49 зв.-50].

Слід наголосити, що в питанні творення оптимальної конструкції факультетських органів управління дієву участь брало студентство. Ініціатива

тут виходила як від самої молоді, так і від факультетської професури. Зокрема, у зв'язку з винесенням на розгляд Ради інституту питання щодо обрання комісії з організації нового підрозділу та обрання його президії, студентський виконавчий комітет 23 лютого 1921 р. ухвалив спеціальне рішення. Базуючись на вихідній позиції, що визнавала найвагоміший статус інституту у структурі Ітену як доконаний факт та з огляду на очікуваний за рік перший випуск, студенти прагнули досягнути до цього часу “остаточної організованості, можливої повноти розвитку і забезпечення всім необхідним для нормального існування”. Роль президії, на їхню думку, при цьому неймовірно зростала. З урахуванням даної реальності студентство прохало, аби при обговоренні в раді відповідного питання були враховані такі їхні побажання: “1) Рівномірність розподілу обов'язків і не обтяження працею окремих членів президії; 2) принципівий поділ праці між окремими членами президії; 3) участь одного (із двох) заступників голови Ради в Господарчій раді ІТН; 4) головування другого заступника голови Ради в комісії по організації Інституту та представництво в Науково-шкільній раді; 5) включення в склад комісії по організації Інституту і представника від студентства” [22].

У свою чергу, голова президії інституту П.М.Бучинський також неодноразово апелював до органів студентського врядування. Так, отримавши 22 березня 1921 р. розпорядження від голови Науково-шкільної ради М.Хведорова про вжиття термінових заходів задля встановлення належного обліку відвідування студентами лекцій, для чого мали бути заведені реєстраційні картки на кожне заняття [23], він, за підтримки президії, з урахуванням того, що “Ітен є широко автономна інституція, в якій самі студенти мають автономні права” і згідно з принципом самообслуговування передав цю справу на розгляд революційного студентства [24].

Після того як Інститут знову було реорганізовано у факультет відбулися нові вибори адміністрації структурного підрозділу. В результаті цього до складу президії увійшло три особи: головою ради в черговий раз став професор М.П.Бучинський, його заступником – приват-доцент Н.Т.Гаморак та секретарем М.О.Хитьков [25, арк. 44 зв.].

З утвердженням радянської влади демократичні процедури у підходах до формування керівних органів у вищій школі поступово почали втрачати своє значення. Наприкінці серпня 1921 р. у практиці Кам'янець-Подільського ІНО вперше відбулося призначення нового складу адміністрації. На засіданні Науково-шкільної ради 25 серпня після розгляду відповідного подання Наркоматом освіти України було затверджено на посадах пере-

важну більшість викладачів. Ректор інституту С.Д.Сидоряк, котрий 16 серпня приступив до виконання своїх обов'язків, щиро зізнався перед колегами, що в даний час не може провадити основних змін на факультетах [26, арк. 73]. Відтак деканом факультету було призначено того ж таки П.М.Бучинського, а секретарем – Н.Т.Гаморака [27, арк. 2 зв.].

У відповідності до змін, яких зазнавала структура навчального підрозділу, доводилось адаптувати і систему навчання. На істотне компонування навчальних планів у цей період суттєво впливало щонайменше два важливих чинники: на першому етапі відчутною була проблема, пов'язана із забезпеченням факультету відповідними фахівцями, у подальшому – виконання обов'язкових розпоряджень, що надходили з центру.

Навчальний процес на факультеті розпочався з викладів курсу загальної гістології, який читав професор П.М.Бучинський на першому семестрі природничого відділу [28, арк. 49]. Протягом цього ж семестру відбулося призначення трьох приват-доцентів з Галичини: на кафедру хімії – Ю.Гірняка, на кафедру фізики – В.Кучера і на кафедру математики – М.Чайківського. Крім того, на кафедрі хімії посаду лаборанта посів М.Вікул, а на кафедрі зоології молодшим асистентом був призначений М.Любичанківський.

З огляду на те, що призначені приват-доценти не змогли відразу приступити до праці, студентам було рекомендовано записуватися на лекції з історії української мови (проф. І.Огієнко) та літератури (приват-доцент Л.Білецький) [29, арк. 50].

У весняному семестрі 1919 р. Міністром освіти на вільні кафедри було призначено цілий ряд відомих науковців – М.Хведорова, М.Столярова, А.Малиновського, О.Левитського, О.Аленича, Ю.Русова. Це надало можливість якісно збільшити перелік дисциплін, що читалися на факультеті. Починаючи з другого семестру, студенти уже мали право вибору певних курсів, про що робили відповідні записи [30].

В осінньому семестрі 1919 р. академічний склад знову суттєво поповнився новими науковими силами. На різні посади були обрані С.Рудницький, П.Мавродіаді, Н.Гаморак, В.Геринович, А.Ясницький, В.Бернацький, С.Синдик, В.Добровольський, С.Красиков, Я.Регула, С.Назаревич та ін. Для викладів хімії та математики із сільськогосподарського факультету були запрошені О.Полонський та С.Бачинський.

Завдяки вчасно вжитим заходам, починаючи з третього семестру, на факультеті уже викладалися усі дисципліни, передбачені університетськими планами навчання. Однак кадрове питання на цьому етапі рано було

ще знімати з порядку денного. Частина обраних професорів, через різні обставини об'єктивного порядку (політичні умови та матеріальні проблеми, пов'язані з переїздом), не могла вчасно добратися до Кам'янця [31].

Така реальність спонукала керівництво факультету вжити декілька важливих кроків. Передусім було прийняте принципове рішення про тимчасовий дозвіл викладів обов'язкових дисциплін на правах лекторів асистентам при відповідних кафедрах [32, арк. 49]. Також зроблені відповідні оголошення про можливість зайняття вільних кафедр, причому обраним дозволялося займати посаду на щабель вищу, ніж це передбачалося нормами університетських статутів [33]. З метою донесення даної інформації до якнайширшої аудиторії, П.М.Бучинський неодноразово звертався до відомих наукових світил з проханням допомогти у розміщенні запрошень в центральних часописах [34].

Врешті, у серпні 1920 р. до Одеси відрядили спеціальну делегацію, яка мала запросити до університету провідних науковців. Її очолював особисто голова факультетської ради. Поїздка виявилася вдалою. На своє обрання дали згоду І.Кияніцин, І.Сербинів, В.Підлісний, М.Аганін, Е.Кирилов, Н.Лебедів та ін. Однак переважна більшість із них, знову-таки через події на фронтах, не змогла переїхати до Кам'янецького університету [35, арк. 50].

Протягом 1921 р. в академічному складі відбулися чергові відчутні зміни. До виконання обов'язків на факультеті приступила ціла група професорів та приват-доцентів. Серед них, зокрема, М.Безбородько, Ф.Приймак, С.Сидоряк, Є.Будкевич, І.Трефільєв та ін. [36, арк. 3].

Слід наголосити, що утвердження в краї радянської влади супроводжувалося із значними змінами в житті вищої школи. Однак навчальні плани фізико-математичного факультету не відразу зазнали суттєвої корекції. Принаймні, у березні 1921 р. відділ підготовки працівників освіти Укрголовпрофосвіти затвердив наявні програми [37]. Крім спеціальних дисциплін на обох відділах читалося українознавство. Під час літнього семестру 1921 р. багато уваги приділялося практичним речам (лабораторні заняття з фізики та хімії, географічні та геологічні екскурсії, практичний курс з фотографії, вправи з механіки та аналітичної геометрії).

У період підготовки до третьої Всеукраїнської наради по освіті, що відбулася в червні 1921 року, на факультеті була створена спеціальна комісія, завданням якої ставилось вироблення нового проекту розвитку підрозділу. Щодо навчального процесу, то рада висловила за тривалість терміну навчання в інституті в три роки, не рахуючи підготовчого концентру. Відносно питання щодо триместрів та семестрів, то було вирішено

залишити його відкритим, з тим одначе, щоб академічний рік тривав не більше дев'яти місяців. Решта часу відводилося відпочинку і науковій роботі [38, арк. 41-41 зв.].

Таким чином, напрацьовані пропозиції були спрямовані на збільшення компоненту і уваги на практичні заняття, професійну освіту і педагогічні предмети. При цьому, аби не втратити позитивних напрацювань із фахової спеціалізації, проектувалося залишити надбудову в навчальному закладі – Інститут теоретичних наук як суто науково-дослідну інституцію. Слід також додати, що перша частина вироблених кам'янецькою професурою принципів знайшла своє подальше відображення в нормативно-правових документах Наркомосу. Натомість у побудові самої структури організації вищої школи підходи були відмінними, позаяк своїм завданням ставили досягнення цілком відмінної мети.

Відповідно до забезпечення потреб навчального процесу поступово утворювалися допоміжні заклади. Їхня організація залежала від багатьох чинників, а головне від наявності наукових сил. До кадрової проблеми додавалися суто матеріальні незручності, відсутність необхідного інвентаря, препаратів, приладів, книг. Окремої уваги потребувала проблема вирішення умеблювання кабінетів.

Разом з тим на цій ділянці роботи вдалося досягти певних результатів. В осінньому семестрі 1920–21 навчального року на обох відділах фізико-математичного факультету діяло 16 кабінетів (теоретичної механіки, прикладної механіки, фізичний, неорганічної хімії, органічної хімії, фотографічна лабораторія, географічний, мінералогії та кристалографії, геології та палеонтології, фізіології рослин, систематики рослин, зоологічний та зоотомічний) [39, с. 13-15].

Активну діяльність професорсько-викладацький склад фізико-математичного факультету виявляв також на ниві науки. Координувала цю ділянку роботи секція точних наук Наукового товариства, яке було засноване при університеті восени 1919 р. Дана інституція, крім розробки і популяризації матеріалів з різних галузей знання, ставила за мету підтримувати зв'язки між дослідниками, влаштовувати публічні дискусії з питань, які вони студіюють, ознайомлювати з новими доробками вчених, сприяти науковцям у виданні монографій, збірників, брошур, впорядковувати наукові дослідження, влаштовувати експедиції та екскурсії тощо [40, арк. 16]. До складу секції увійшли всі співробітники факультету, котрі мали наявні друковані праці. Таких виявилось 16 осіб. Президію секції очолював професор П.М.Бучинський, а посаду секретаря обіймав приват-доцент С.В.Ба-

чинський. Також до складу президії входили відомі науковці навчального закладу – М.М.Хведорів, М.О.Столяров, А.Е.Малиновський та Н.Т.Гаморак [41, арк. 54]. Впродовж 1919–1920 рр. відбулося десять засідань секції, на яких було обговорено 15 доповідей.

Досить складною виглядала ситуація з виданням наукових праць. Тяжкі умови економічного життя, політична нестабільність, відсутність паперу не сприяли видавничій діяльності. Однак і в цих умовах професорсько-викладацька корпорація факультету зуміла максимально використати можливості університетської друкарні та літографії Ради студентських представників, аби донести до читача такі необхідні навчальні посібники та наукову літературу. Зокрема, лише на протязі 1920 р. світ побачили праці П.Бучинського “Короткий курс загальної гістології”, М.Хведорова “Вступ до аналізу”, М.Столярова “Аналітична геометрія”, О.Аленича “Сферична тригонометрія”, Н.Гаморака “Анатомія рослин”, О.Гериновича “Економічна географія України”, “Фізична географія” та ін. [42, арк. 54]. Та все ж ці видання становили тільки невеличку частку тих доробків, які були підготовленими в рукописах і чекали своєї черги на друк.

Значну наукову активність проявляла також молодь фізико-математичного факультету. Починаючи з 1919 р. на факультеті було організовано декілька студентських гуртків. Кожен із них провадив свою діяльність на статутній основі, що затверджувався рішенням Ради професорів [43]. Першим постав природничий гурток, який згодом переріс у гурток дослідників природи. Його робота відбувалася у неймовірно важких умовах, що мало наслідком загалом припинення діяльності. Річ у тім, що для нормального функціонування гуртка потребувались часті екскурсії на околиці міста, чого в умовах військового часу повноцінно зробити було не можливо. У результаті діяльність гуртка поволі завмерла [44, арк. 54 зв.].

13 грудня 1919 р. було засновано географічний гурток. Біля його витоків стояв приват-доцент В.Геринович [45, арк. 63]. Метою гуртка було поглиблення знань з географії шляхом улаштування публічних дискусій з обговорення різних тем, організація екскурсій на околиці м.Кам’янка та в інші регіони України, збирання і опрацювання матеріалів з географії України, організація видавничої справи.

На протязі усього періоду географічний гурток проявив найінтенсивнішу діяльність. Крім В.Гериновича, організацію його роботи забезпечувала президія, до складу якої у 1919-20 навчальному році входили О.Каптаренко і Зазуляк, а в наступному склад президії, з огляду на збільшення навантаження, зріс до п’яти осіб – голова Ю.Камінецький, його заступник

– В.Сазанський, секретар – О.Каптаренко, скарбник – Мамоца і бібліотекар – Герасименко [46, арк. 63].

На засіданнях гуртка було заслухано десять доповідей [47, арк. 54 зв.]. Багато повідомлень, з огляду на наукові досягнення доповідачів і запропонованої тематики, викликали жвавий інтерес і бурхливе обговорення. З-поміж них варто виокремити реферати М.Васильківського “Минуле та майбутнє землі”, В.Гериновича “Проблеми Сходу Європи”, Ю.Камінецького “Український нарід як самостійна одиниця”, М.Хитькова “Історія земної кори” та ін. [48, арк. 63 зв.].

Діяльною працею гуртківці намагалися бути корисними і в організації навчального процесу. Їхніми спільними заходами були надруковані на машинці два університетські курси приват-доцента В.Гериновича “Фізична географія” та “Антропология”, за якими студенти готувалися до залків [49, арк. 63 зв.].

У зв’язку з військовими подіями екскурсії були нечастими. По суті, вдалося організувати лише один похід по берегу р. Смотрич.

Зусиллями членів гуртка було відкрито метеорологічну станцію, де щоденно велись досліди. За кожний місяць складалися відповідні таблиці спостережень, які надсилалися до фундаментальної університетської бібліотеки та Сільськогосподарського наукового комітету України. На жаль, завдяки несприятливим обставинам станція на певний час змушена була припинити свою діяльність. Однак справа не була закинута, думка про неї постійно живилась серед молоді.

26 грудня 1920 р. на засіданні географічного гуртка розглядалося питання щодо відновлення праці на метеорологічній станції, за наслідками якого прийняли цілком певне рішення: “Просити Господарську раду через факультет про 1) відведення місця во дворі головного будинку для метеорологічної будки, 2) призначення у флігелі при головному будинку університету одної кімнати для обсерватора метеорологічної станції і 3) про затвердження обсерватора станції, як урядовця, в штат служачих університету” [50, арк. 16 зв.]. Наступного дня, оперативно погодивши справу з комісаром університету, гуртківці направили витяг з протоколу до Ради фізико-математичного факультету з проханням підтримати їхню ініціативу [51, арк. 16].

Студентський почин практично співпав у часі з отриманим відношенням на адресу університету від Метеорологічної секції сільськогосподарського вченого комітету України. У документі йшлося про те, що секція разом з Геофізичним інститутом України хотіла б налагодити безпосеред-

ній зв'язок з Кам'янецькою станцією, аби мати щоденну інформацію з пунктів району. Водночас республіканська секція просила подати ґрунтовні відомості про стан станції, її персонал та інвентар, результати попередньої праці, а також про плани майбутньої роботи. У зв'язку з останнім пунктом центр хотів, передусім, з'ясувати, чи можливо перетворити університетську станцію в "опорну" для району. Зі свого боку Метеорологічна секція висловила готовність піти назустріч навчальному закладу в плані надання посильної допомоги в обладнанні об'єкту [52, арк. 1]. Через відчутний брак необхідних приладів, гуртківці відразу скористалися слушною нагодою, звернувшись до центру з проханням надіслати точні прибори з метою проведення на станції спостережень [53, арк. 63 зв.].

Функціонував на факультеті і математичний гурток, який 1921 р. перетворився у гурток Точних наук. При ньому була заснована спеціалізована бібліотека. На засіданнях гуртка було виголошено чимало цікавих докладів та рефератів, його учасниками редагувалися записки лекцій, не підготовленим студентам надавалася практична допомога улаштуванням індивідуальних репетицій [54, арк. 54 зв.]. Коли гурток точних наук очолив професор М. Хведорів, то останній набув ще більш вагомого значення.

Загальним моментом в роботі фізико-математичного факультету була не повна матеріальна забезпеченість закладу. Неодноразово звертаючись до комісара університету, П. Бучинський просив хоча б мінімальної забезпеченості підрозділу, головним чином книжними шафами, стільцями, столами та ін. [55, арк. 105]. Особливо переймався декан становищем своїх підопічних. Звертаючись до Господарської ради і комісара університету він писав: "Рахуємо своїм обов'язком спішно повідомити Господарчу Раду, що з приводу неодержання пайків та мінімуму потрібної на прожиття платні – служителі почали кидати посади і шукати заробітку на селі. Становище фіз.-мат. факультету, з його численними закладами-кабінетами та лабораторіями, праця в яких мусить проводитися і літом, завдяки цьому являється катастрофічною, бо голод розганяє і найкращих робітників з факультету. Між тим, живі об'єкти, які маютья в Біологічному інституті (флора і фауна) потребують щоденного пильнування, а без цього все загине.

Рішуче просимо прийняти екстерні заходи по цьому питанню, щоби потім не відповідати перед Радянською владою за недбалство" [56, арк. 37].

Таким чином, аналізуючи процес становлення фізико-математичного факультету та організацію його освітньо-наукової праці, можна з упевненістю констатувати про певну надзвичайність та складність цієї роботи. Разом з тим у співробітників структурного підрозділу була впевненість у

тому, що створена в таких тяжких умовах справа буде напрочуд життєздатною. Не дивлячись на складні перешкоди, адміністрація факультету разом із професорсько-викладацькою корпорацією намагалась задіяти щонайменші можливості в справі нормалізації навчально-виховного процесу та поліпшення матеріального забезпечення як закладу, так і його колективу. Захоплені ідеєю творення “огнища національної культури”, вони за короткий час на практиці здійснили те, що в теорії здавалося неможливим, тим самим назавжди вписавши свої імена на скрижалі вітчизняної історії.

Примітки:

1. Завальнюк, О. М. Кам'янець-Подільський національний університет (1918–2008 рр.): Історичний нарис. / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарницький. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 296 с.

2. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення / За редакцією О. М. Завальнюка. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – 408 с.

3. Лозовий, В. С. Фізико-математичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: курсом зростання (1918–2008 рр.) / В. С. Лозовий, В. С. Щирба // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 11: Матеріали сьомого круглого столу “Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету”. – С. 120-135.

4. Ухвалений Радою Міністрів закон про заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету 5 серпня 1918 р. // Завальнюк О. М. Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917–1920 рр.). – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2005. – 496 с.

5. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО). – Ф. Р-302. – Оп. 1. – Спр. 10.

6. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

7. Реформа вищої школи (Тези тов. Зандера) // Всеукраїнська нарада по народній освіті: Листівка організаційного бюро по скликанню наради. – 1920. – 24 серпня.

8. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 1. – Спр. 60.

9. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

10. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 1. – Спр. 10.

11. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 1. – Спр. 60.

12. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 1. – Спр. 10.

13. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 6.

14. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

15. Третье Всеукраинское совещание по просвещению. Выдержки из мате-

риалов работ пленума и секций. Резолюции. – X. : Редакционно-издательский отдел Наркомпроса, 1922. – 80 с.

16. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 1. – Спр. 51.

17. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

18. Ухвалений Радою Міністрів закон про заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету 5 серпня 1918 р. // О. М. Завальнюк. Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917–1920 рр.). – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2005. – 496 с.

19. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

20. Об организации управления высшими учебными заведениями: Постановление Народного Комиссариата Просвещения от 11 марта 1919 г. // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 25. – Ст. 270.

21. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

22. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 1.

23. Там само.

24. Там само.

25. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 1. – Спр. 60.

26. Там само.

27. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

28. Там само.

29. Там само.

30. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 6а.

31. ДАХО. – Ф. Р-582. – Оп. 1. – Спр. 16.

32. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

33. ДАХО. – Ф. Р-582. – Оп. 1. – Спр. 16.

34. Там само.

35. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

36. Там само.

37. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 1. – Спр. 3.

38. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 6.

39. Огляд навчання фізико-математичного факультету на осінній семестр академічного року 1920/21. – Кам'янець на Поділлі : Друкарня Українського університету, 1920. – 16 с.

40. ДАХО. – Ф. Р-582. – Оп. 1. – Спр. 17а.

41. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.

42. Там само.
43. ДАХО. – Ф. Р-582. – Оп. 1. – Спр. 21.
44. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.
45. Там само.
46. Там само.
47. Там само.
48. Там само.
49. Там само.
50. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 1.
51. Там само.
52. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 2.
53. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 5.
54. Там само.
55. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 7.
56. ДАХО. – Ф. Р-302. – Оп. 3. – Спр. 6.

Резюме

В статье рассматриваются наиболее существенные вопросы, которые влияли на процесс становления физико-математического факультета Каменец-Подольского национального университета в первые годы его существования.

Ключевые слова: физико-математический факультет, декан, профессорско-преподавательский состав, студенты, учебный процесс.

Одержано 12 травня 2011 року